

Babicz, Józef

"Geographie. Europäische Entwicklung in Texten und Erläuterungen", Hanno Beck, Freiburg 1973 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/3, 575-579

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zowany, choć autor nie wdaje się w ich następstwa w postaci kolonizacji, które należą do późniejszego okresu. Ukazuje on jednak wyraźnie symptomy i korzenie kolonizacji i to w warunkach rywalizacji portugalsko-hispańskiej o terytorium Afryki (układ w Alcaçovas, 1479), w próbach rozgraniczenia sfer wpływów, symptomie kolonialnego podziału świata (układ w Tordesillas, 1494). Ukazując w pionierskich odkryciach Portugalczyków korzenie kolonializmu (z którego dziś wycofują się oni ostatni) autor jednocześnie nadaje perspektywę historyczną współczesnym problemom Afryki.

Znaczenie tego dzieła cieszącego się powszechnym uznaniem, wyróżnionego najwyższą nagrodą portugalską (Premio Camões), polega nie tylko na tym, że autor lepiej niż czyniono to dotychczas wyświetlił wielką kartę geograficznych odkryć o kolosalnym znaczeniu naukowym (poznanie Ziemi w jej rzeczywistych rozmiarach, większych od mniemanych) i społecznym (początek dalszych podbojów europejskich i kolonializmu). Jego znaczenie wynika przede wszystkim stąd, że zostały te dzieje, jak nigdy dotąd, oparte na wielorakim materiale źródłowym, przy czym przez analityczno-syntetyczne jego opracowanie poszedł autor najdalej w swych jasnych i uzasadnionych wnioskach. Toteż dzieło to kontrastuje nie tylko z przeglądowo potraktowanymi rozdziałami w *Geschichte des Zeitalters der Entdeckungen* O. Peschla (1858) i S. Rugego (1881), ale i źródłami i komentarzami w IV tomie *Terrae incognitae*, 1956 (s. 283—437) R. Henniga. Dlatego dzieło to stanowić będzie wzór i podstawę dalszych badań w zakresie dziejów wielkich odkryć geograficznych. O podobne opracowanie powinny postarać się też inne kraje europejskie, które odegrały przodującą rolę w wielkich odkryciach różnych regionów Ziemi.

Historycy kartografii zwrócą zapewne uwagę na fakt, że wykorzystane mapy wzbogacił autor swymi analizami i interpretacjami nadając im tym samym wyższą wartość. Ukazał przy tym portugalskie tradycje empirycznej kartografii w przeciwieństwie do panujących jeszcze wówczas w kartografii tendencjach dedukcyjnych.

Wartość tego dzieła polega również na tym, że jest ono źródłem dla wielu współczesnych dyscyplin pogranicznych z geografją i historią, jak etnografia, archeologia, afrykanistyka, orientalistyka.

Józef Babicz

Hanno Beck: *Geographie. Europäische Entwicklung in Texten und Erläuterungen*. Freiburg 1973 Verlag Karl Alber, ss. 510 nlb. 2.

Obszerne dzieło Hanno Becka *Geografia. Europejski rozwój w tekstach i komentarzach* — bierze do ręki historyk geografii z wielkim zainteresowaniem z dwóch przede wszystkim powodów. Po pierwsze ukazanie rozwoju geografii w tekstach źródłowych wraz z ich analizą i oceną stwarza możliwości pogłębionych studiów w zakresie historii geografii. Po wtóre, tego rodzaju dzieło, jeśli tylko posiada zestaw odpowiednio dobranych tekstów źródłowych i łączy ich właściwą analizę z syntetyczną oceną, rokuje wielką przydatność jako wydawnictwo pomocnicze dla historyków nie tylko samej geografii, ale i historii nauki w ogóle. Wraz z tym zainteresowaniem rośnie nadzieja fachowego czytelnika, że geografia doczekała się dzieła analogicznego do tego, jakie posiada już od kilkunastu lat geologia dzięki publikacji H. Höldera: *Geologie und Paleontologie in Texten und ihrer Geschichte*, Freiburg 1960.

Niniejszy tom zawiera interesujące z punktu widzenia dziejów geografii teksty źródłowe 60 wybitnych geografów, kartografów, podróżników i filozofów. W dąże-

1	2	3	4														
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
X OKRES 1905—1947	ALBRECHT PENCK		×				r										
	ALFRED HETTNER		×				r										
	OTTO SCHLÜTTER		r										×				
	SIEGFRIED PASSARGE		r				×										
	WILIAM MORIS DAWIS		r											×			
	ISAIAH BOWMAN														×		
	EMANUEL DE MARTONNE		r				×										
	EWALD BANSE		r				×										
	HANS SPEETHMANN		r				×										
	WILHELM VOLZ	×	r			×											
XI GEOGRAFIA WSPÓŁ- CZESNA OD 1947 r.	CARL TROLL		×				r	r								r	
	HERMANN LAUTENSACH		×				r										

× — przynależność do określonej dziedziny geografii

r — relacje najbliższe z innymi dziedzinami

niu do ukazania „europejskiego rozwoju” myśli geograficznej „główne zadanie” — jak podkreśla autor we wstępie — „nie polegało na tym, by przedstawić wszystko, lecz raczej, aby ująć rozwój od korzeni do samych wierzchołków”. Wybrane teksty wraz z komentarzami ugrupowane zostały w jedenastu rozdziałach i dotyczą kilkunastu dyscyplin geograficznych, przy czym ukazują one przede wszystkim filozoficzne i metodologiczne aspekty tych dziedzin. Ponieważ zarówno dobór tekstów, jak i periodyzacja mają bardzo duże znaczenie w konstruowaniu obrazu rozwoju europejskiej myśli geograficznej, przeto dla bliższego przyjrzenia się im sporządzono tabelaryczne zestawienie.

W tabeli umieszczono w poszczególnych epokach, omawianych w kolejnych rozdziałach wydawnictwa, nazwiska uczonych i podróżników, których teksty bądź też komentarze do ich dzieł książki zawiera. Ponadto podano dziedzinę reprezentowaną przez danego uczonego oraz dziedzinę mu najbliższą.

W ten sposób mamy plastyczny obraz struktury i zawartości książki.

Z tabeli wynika — wbrew sformułowanej w tytule obietnicy autora, że książka niniejsza ukaże europejski rozwój geografii — że na 60 autorów oryginalnych tekstów jest tylko 8 autorów francuskich, żadnego hiszpańskiego czy angielskiego (z wyjątkiem Sir Johna Mandeville'a *alias* Jean Bourgonne, który zresztą przebywał we Francji), zaś z włoskich jedynie Marco Polo. Nikt jednak nie uwierzy, że ta przewaga autorów niemieckich jest odbiciem tak wielkiego udziału uczonych niemieckich w nauce europejskiej. Nie wszystkie też kluczowe kierunki i tendencje rozwoju geografii są w dziale tym przedstawione. Brak jest trwającej od czasów starożytności idei kulistości Ziemi, udowodnionej empirycznie w dobie renesansu. Nie tylko nie wspomniano nic o typowych dla średniowiecza podróżach do Ziemi Świętej, mającej odbicie w „drożnikach”, ale również i o *Imago Mundi* Piotra d'Ailly zawierającego najbardziej dojrzały system kosmografii średniowiecznej. O znamienitych dla geografii XVII i XVIII w. pomiarach (Snelliusa, Cassinich, Bougiera i Condamina) również nie ma mowy, choć należały do największych osiągnięć tej epoki. Mówić o tak ważnych tendencjach tłumaczenia zjawisk geologicznych, jak neptunizm i plutonizm bez wspomnienia o J. Hutto-

nie i Ch. Lyellu (jak to czyni autor) — to omawiać system heliocentryczny przy ukryciu nazwiska Kopernika. Podobnie wypaczony jest obraz geografii drugiej połowy XIX w. przez pominięcie Darwina i jego teorii, oraz dzieje geografii politycznej, gdy brakuje nazwisk J. Bodina i Monteskiusza. Zdziwienie czytelnika potęguje obraz geografii współczesnej, która mimo swego nader skomplikowanego charakteru jest reprezentowana jedynie przez dwóch autorów niemieckich: C. Trol-la i H. Lautensacha, przy pominięciu tak ważnych tendencji jej rozwoju, jak matematyzacja i funkcjonalizm. W sumie okazałe to dzieło przez swą jednostronność bardziej spełni rolę lektury na uczelniach niemieckich, niż zaspokoi oczekiwane i zapowiedziane we wstępie nadzieje na całościowy obraz „europejskiego rozwoju” geografii. Z tego też powodu publikacja niniejsza, ukazująca wkład Niemiec w rozwój geografii, realizuje program Międzynarodowej Komisji Historii Myśli Geograficznej w daleko bardziej ograniczonym zakresie, niż wydana w Stanach Zjednoczonych analogiczna książka: E. Fischer, R. D. Campbell, E. S. Miller, *The Question of Place. The Development of Geographic Thought* (Wirginia 1969).

Józef Babicz

Janusz Jankowski: *Mosty w Polsce i mostowcy polscy (od czasów najdawniejszych do końca I wojny światowej)*. Wrocław 1973 Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ss. 346, nrb. 1, 247 ilustr. i szkiców.

Zakład Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk. Monografie z Dziejów Nauki i Techniki, t. 83.

Dzieje komunikacji, czyli w najszerszym tego słowa znaczeniu, dzieje sposobów i środków, jakich ludzie używali, aby przemieszczać się z miejsca na miejsce oraz wejść z sobą w kontakt bezpośredni lub pośredni, to jedna z najbardziej pasjonujących dziedzin historii. Pasjonująca — bo pokazująca olbrzymią pomysłowość ludzką w tej dziedzinie, a zarazem dająca możliwość głębszego wejrzenia w wiele płaszczyzn działalności społeczeństw i zachodzących między tymi rodzajami działalności związków.

Jednym z głównych działów dziejów komunikacji, jako części historii techniki, są dzieje transportu. A jeśli idzie o dzieje transportu drogowego i kolejowego, to są one nierozzerwalnie związane ze sztuką budowania mostów. Z czasem, gdzieś od końca XVIII w., ta wymagająca zawsze wyobraźni i doświadczenia umiejętność stała się zależna od rozwoju niektórych działów matematyki, fizyki, materiałoznawstwa i wielu dziedzin techniki.

W ostatnich kilkunastu latach widoczny jest znaczny postęp w polskich badaniach nad dziejami ojczystej nauki, a także nad niektórymi dziedzinami techniki. Ale osiągnięcia te dotyczą głównie dawniejszych epok, ciągle natomiast są niedostateczne, jeśli idzie o wiek XIX. A właśnie w tym stuleciu zostały położone podwaliny nowoczesnej nauki i techniki w Polsce, co miało też swój udział w przyspieszeniu rozwoju nowoczesnej, tj. powszechnej świadomości narodowej w dobie zaborów.

Powitać więc należy z zadowoleniem ostatnio wydaną, obszerną pracę o dziejach budowy mostów na ziemiach polskich od czasów najdawniejszych po rok 1918, faktycznie jednak, co zresztą zrozumiałe, w 3/4 poświęconą dokonaniom ubiegłego wieku.

Praca ta napisana została głównie na podstawie opracowań i, w mniejszym zakresie, wydawnictw źródłowych, z tym że i opracowania w wykazie błędnie, choć w zgodzie ze zwyczajami panującymi w naukach technicznych i przyrodniczych, nazwano źródłami. Właściwe źródła archiwalne zostały wykorzystane w bardzo małym stopniu. Nie sięgnięto też po dawne dokumentacje techniczne, przechowywane w niektórych archiwach. Nie wykorzystane też zostały dosyć